

Арабський світ від

Марина Іщенко
канд. фіз.-мат. наук,
наук. співроб.
Головної астрономічної
обсерваторії НАН України,
м. Київ

Так склалося, що автору цього нарису випала нагода попрацювати в одній із найбільш неординарних країн сучасного світу, Об'єднаних Арабських Еміратах (ОАЕ), а саме, в столиці й еміраті — Абу-Дабі (чому неординарній — буде далі), яким і буде присвячена основна частина нарису. Абу-Дабі цікавий найперше тим, що ще в 1960-х роках це було рибальське поселення, без лікарні та шкіл, із будинками з пальмових гілок. А зараз це — величезне сучасне місто посеред пустелі. За допомогою фотографій (від давніх часів до наших днів) спробую показати, з якою швидкістю відбувався розвиток міста. Крім ОАЕ, буде розказано ще про дві країни — Королівство Бахрейн і Султанат Оман, які я також змогла відвідати. Незважаючи на те, що всі три країни розміщені на Аравійському півострові, — вони дуже різні, починаючи від релігії (іслам має різні напрями) до менталітету їхнього корінного населення.

Але повернемося до ОАЕ й Абу-Дабі та до історії виникнення. Адже, не знаючи історії, складно зрозуміти, як за 70 років ОАЕ перетворилися з рибальських поселень на квітучу країну (і наявність нафтових полів тут не основний пункт) з шостою позицією за ВВП на душу населення.

Об'єднані Арабські Емірати — столиця Абу-Дабі

Існує легенда про виникнення поселення Абу-Дабі. Мисливці-бедуїни з оазису Ліва (вихідці племені Бані Яс) переслідували газель. Та, довго петляючи по пустелі, вивела їх на берег Перської затоки і, перейшовши вброд, вийшла на острів. Там вона привела мисливців до джерела прісної води. Вирішивши не вбивати газель, мисливці дали ім'я острову — Абу-Дабі, що означає з арабської “Батько газелі”. Поселення Абу-Дабі було засноване в 1760 році.

Усе цікаве починає з початком ХХ-го століття, до того ж часу Абу-Дабі було рибальським поселенням (фото 1), головним прибутком можна вважати експорт перлин.

У 1907 р. помирає шейх *Зайд I*, що правив еміратом Абу-Дабі понад 50 років. Виникають кланові міжусобиці, а також суперечки між еміратами Дубаї та Абу-Дабі за право володіння спірними територіями. Незважаючи на те, що емірат оминули проблеми, пов'язані з війнами, Велика депресія та початок виробництва штучних перлів Японією практично знищують місцеве провадження у його видобутку.

У 1930-х роках емірат Абу-Дабі та інші емірати (Бахрейн, Катар, Кувейт) підписують нафтові контракти з британськими й американськими компаніями, отримуючі права на розвідку нафти на морі й на суші. Але достатні запаси нафти були виявлені тільки 1959 р. на території Баб,

МИНУЛОГО ДО СЬОГОДЕННЯ

Фото 1. Вигляд на Корніш з боку етнографічного “поселення предків”, де зараз розташовано музей побуту рибальського поселення Абу-Дабі. 2015 р., фото автора

в 100 км на північний захід від острова Абу-Дабі. На острові Дас, розташованому за 180 км від берега, видобуток почався в 1962 р. і проходив під контролем “Abu Dhabi Marine Areas Ltd” [7]. Саме у 1962 р. танкер “British Signal” вперше заповнив у нафтоналивному терміналі свої резервуари чвертю мільйона барелів сирої нафти (фото 2) і взяв курс на Японію [5]. Пізніше в 1963 р. пішла наземна нафта з родовища Баб, яку перший танкер “Esso Dublin” доставив на нафтоперегінний завод в Уельсі. Нагадаємо, що основні нафтові поклади припадають на морську територію емірату, де вона відразу ж завантажується на танкери. Тому сьогодні, проїжджаючи еміратами ОАЕ, складно знайти урбаністичні види з нафтовими полями, звідки вишки качають нафту.

У той час керував шейх **Шахбут**, який не ризикував мати справу з компаніями з видобутку нафти і ставився з сумнівом до такої перспективи. Наймолодший з його братів, шейх **Зайд бін Султан Аль Нахайян** (фото 3, [11]), навпаки уважав, що така позиція стримує розвиток Абу-Дабі.

Фото 2. Британський танкер “British Signal” під час першої в історії Абу-Дабі заправки в нафтовому терміналі на о. Дас. 1962 р. Видніються ліворуч порт Міна (на початку розвитку інфраструктури порту) і праворуч — набережна Корніш [5]

Фото 3. Шейх Зайд бін Султан Аль Нахайян. Однією з пристрастей шейха було полювання з соколом. Для бедуїнів таке полювання давало змогу отримати їжу в пустелі (зайці, птахи тощо). Сьогодні в Абу-Дабі працює одна з провідних у світі клінік із лікування птахів [11]

У результаті сімейних перемовин 6 серпня 1966 року керувати еміратом починає **Зайд бін Султан Аль Нахайян**. Шейх, який вів кочове життя бедуїна і ніколи не відвідував школу, а освіту здобув за Кораном, зробив перші кроки, щоб вивести емірат із похмурого середньовіччя. Шейх **Зайд** не мав університетської освіти, але саме він взяв курс на створення сучасної інфраструктури та створення умов комфортного життя для мешканців емірату. Лише сорок років тому місцеві бедуїни вели примітивний побут кочівників, боролися за фізичне виживання між безплідною пустелею і морем. Вони не мали власних грошей, не носили взуття, не знали міст, годинників, мила та рушника. Вони знали одного господаря — шейха —

Фото 4. Сторожева вежа на острові Кор Аль Макта. Звідси походить і назва каналу, який відокремлює острів Абу-Дабі від материка. Цьому об'єкту понад 200 років. Ще у 1960-х тут несли дозор солдати, охороняючи острів від грабіжників. Майже по центру вежі розташований єдиний вхід—вихід. Загарбник не міг легко потрапити до вежі, оскільки вхід розташовувався високо. Охорона ж мала щось на зразок мотузкових сходів, якими мала змогу спуститися на землю. 1930-ті роки

Фото 5. Перший міст, який з'єднує острів і материк. Звела його австрійська компанія Vaagner Biro. Ініціатором будівництва був шейх Заїд. Праворуч від мосту — вежа на острові Кор Аль Макта. Попереду пустельним виглядає Абу-Дабі. Приблизно 1967 р.

Фото 6. Відреставрована вежа на острові Кор Аль Макта. 1970-ті роки

та одну книгу — Коран. Найбільшими цінностями для них були верблюд, фінікова пальма і море, де добувалися перли. Недарма в музеї-форті Аль Фаджілі, що в Дубаї, цілі зали відведені на експозицію побуту ловців перлів на човнах Доу, верблюжим базарам і зображенню життя в оазисах пустелі [8]. Ще у 1950-х роках мешканці Абу-Дабі не мали лікарень і шкіл, крім релігійного медресе, де був один учитель-мулла. Абсолютна більшість була безграмотною, одиниці вчилися за Кораном. Бедуїни не задокументували історичні події, не вели реєстрацію народжень, смертей і шлюбів. Навіть договори не реєструвалися належним чином, — у результаті цивілізовані європейці часто обманювали місцевих вождів. Перша світська школа була відкрита в 1959 році. Перші списані військові вантажівки і всюдиходи з'явилися в другій половині 1950-х років [2].

У 1961 році шейх *Заїд* побудував першу в Абу-Дабі глиняну дорогу. Було електрифіковано палац правителя за допомогою пересувного генератора. Фотографії 4—7 демонструють розвиток однієї і тієї ж території Аль Макта, що з'єднує острівний Абу-Дабі з материком, де був зведений перший міст за наказом шейха *Заїда*.

У 1968 р. Велика Британія оголосила про намір відмовитися від військової присутності в зоні Перської затоки, що робило емірати вразливими для зовнішнього втручання. Шейху *Заїду* вдалося переконати народи еміратів та інші правлячі сім'ї про доцільність об'єднання у федерацію, що було непростим. Шейхи інших еміратів були налаштовані підозріло і скептично, бо федерація послаблювала їхню особисту владу [2].

2 грудня 1971 року після титанічних зусиль з боку шейха *Заїда* були засновані Об'єднані Арабські Емірати, до складу яких увійшли сім еміратів: Абу-Дабі, Дубай, Шарджа, Аджман, Рас-аль-Хайма, Умм-аль-Кувейн і Фуджейра, — за винятком Бахрейну і Катару, які проголосили незалежність після виведення британських військ.

Фото 7. Міст Аль Макта зі зростанням автомобільного трафіку розширили до 4 смуг. Важливо, що при проектуванні та конструюванні мосту були враховані кліматичні особливості ОАЕ: міст розраховано на 55-градусну спеку. 2015 р., фото автора

Фото 8. Аеропорт в Абу-Дабі. 1963 р.
Тепер в Абу-Дабі функціонують два аеропорти: старий, що розташовано на острові Абу-Дабі (Аль Батин) і який обслуговує чартерні рейси; міжнародний, що розташований в 30 хв. їзди від острова Абу-Дабі

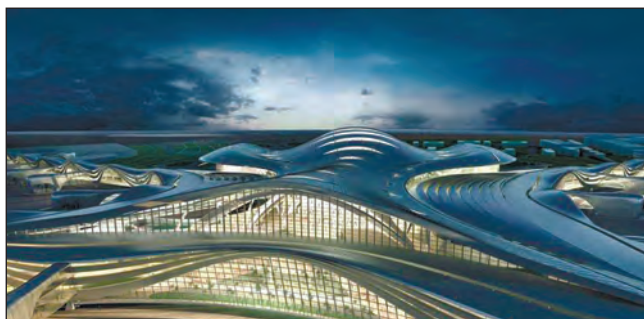

Фото 9. Крім цих двох аеропортів, у 2017 році планується ввести в експлуатацію новий міжнародний аеропорт Абу-Дабі “Мід Філд”. Наприкінці 2015 р. майже збудовано головний термінал. Фото автора

Фото 10. Вулиця Корніш в Абу-Дабі. 1940-ті роки.
Традиційні хатини “барасті”, зроблені з пальмового листа. Ліворуч, на піску, стоять човники “Доу”, що використовувались, переважно, для риболовлі та ловцями перлин

Фото 11. Перші будівлі на Корніші в Абу-Дабі. 1970-ті роки.
“Корніш” з арабської — набережна, тож, наприклад, в Омані, Катарі завжди є вулиця з назвою Корніш, що свідчить про її сусідство з водою

Фото 12. Вулиця Корніш у 1988 р. Фонтан “Вулкан”

Фото 13. Набережна Корніш у 2000-х роках.
Праворуч — штучний острів Лулу

Тож, на час створення ОАЕ, міністрам першого федерального уряду було понад тридцять років. Їм довелося вести нелегку боротьбу з пережитками, бо населення зі своїми проблемами звикло звертатися до вождя племені, а не до офіційних бюрократичних державних установ. Особливо великі труднощі виникли через необхідність заручитися довірою кочових племен пустелі, яких релігія і культура закликали служити тільки двом силам — Аллахові і вождю племені. Крім того, хоча емірати перебували на невеликих відстанях один від одного, інформаційна ізоляція до об'єднання була повною.

Шейху *Зайду* довелося докласти чималих зусиль, щоб народ перейшов від племінної залежності до довіри новій державі, коли сусіди не були потенційними ворогами, а ставали співвітчизниками.

Шейх почав своє правління з безпрецедентного на той час акту щедрості та доброї волі. Він відкрив палацову скарбницю і роздав накопичені шейхом *Шах-буттом* (старшим братом) гроші, отримані еміратом за експорт нафти. Кожен, хто потребував, міг отримати гроші. І не тільки з емірату Абу-Дабі.

Розпочалося будівництво аеропортів (фото 8, 9). У столиці емірату зносилися хатини “барасті”, за що держава видавала щедрі грошові компенсації, за яку можна було збудувати сучасне житло і відкрити нову справу. Фотографії 10—19 демонструють етапи змінення “зовнішності” вулиці Корніш.

Фото 14. Вежі “Етіхад”. Завдячують своїй назві державній авіакомпанії ОАЕ. 2015 р., фото автора

Фото 15. На Корніші поряд із пішохідною частиною є велодоріжка. 2015 р., фото автора

Фото 16. Перетин Корнішу і вулиці імені шейха Заїда бін Султана. 2015 р., фото автора

Фото 17. На Корніші розташовано два відкритих пляжі, майданчики з різними спортивними знаряддями. Ліворуч видно один із найвищих будинків Абу-Дабі — Міжнародний торговельний центр, поруч із ним розташовано “сук” (з арабської — “базар”). 2015 р., фото автора

Фото 18. Семизірковий палац Еміреїтс в Абу-Дабі (західна частина Корнішу). Поряд знаходиться палац шейха (заборонено фотографувати зблизька) та Маріна-мол — величезний торговельний комплекс. 2015 р., фото автора

Фото 19. Вигляд хмарочосів з Корнішу. Посередині фото — будівля національного банку Абу-Дабі. 2015 р., фото автора

Звісно, що на початку виникало багато труднощів. Бедуїни не звикли володіти і розпоряджатися великими сумами грошей. І якщо більшість витратило гроші на будівництво нових будинків, то деякі прямували в автосалони і купували дорогі автомобілі, які в умовах бездоріжжя швидко перетворювалися на металобрухт. Потрібен був час, щоб бедуїни усвідомили значення грошей і матеріальних цінностей. Але у свідомості громадян еміратів назавжди залишилося переконання, що нафтове багатство було поділене між усіма, а не привласнене правлячою родиною.

Лише три покоління тому західний край острова Абу-Дабі містив лише хатини “баласті” і не мав ані зелених насаджень, ані доріг. А сьогодні це — один із найдорожчих в світі районів. Довжина вулиці Корніш становить приблизно 8 км, до 20 % території вулиці вкрито зеленими насадженнями (фото 14—19).

Фото 20. Трансформація пустелі у зелені ліси, що розпочав шейх Зайд у 1960-х роках

Фото 21. Верблюди дорогою до Ліві, які випадково вийшли за загороження. Між деревами та кущами можна помітити чорні трубки для підведення води

Фото 22. Один із оазисів у Ліві, де розташовано маленький форт, що охороняє оазис, — природні місцевини, де рівень підземних вод вищий відносно поверхні

Фото 23. Повністю штучний оазис у Ліві — готель у вигляді форту з оазисом посеред пустелі

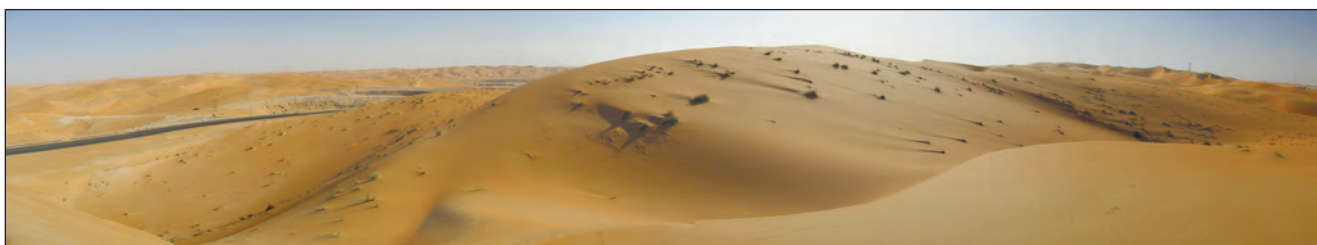

Фото 24. Панорама барханів. Варто звернути увагу на те, як змінюється колір: від блякожовтого до насиченого помаранчевого (це не ефект фотографії). Крім того, бархани мають цікаву властивість переміщуватися з часом

Фото 25. Проект філіалу Лувра в Абу-Дабі. Станом на 2015 рік купол та дороги до нього були вже збудовані. Фото автора

У 1980-х роках, в умовах значного коливання цін на нафту, економіка, що сильно залежала від нафтового ринку, переживала злети і падіння. Поступово почала утворюватися сучасна інфраструктура, а також робилися перші спроби послабити залежність від нафти. Ці зміни знаходили своє відображення в силуеті міста, що ріс угору з появою нових висотних офісних і житлових будівель.

У наш час Абу-Дабі робить все активніші спроби диверсифікувати свою нафтову економіку, розвиваючи нові проекти і напрямки. Прикладом може слугувати острів Саадіят (у перекладі означає “щастя”), який планують перетворити в центр культурного життя [8]. Наприклад, зводяться такі центри як “Лувр Абу-Дабі” [9], що є філією паризького музею Лувр (фото 25), і Музей сучасного мистецтва Гугенхайма.

І це не єдині музейні об’єкти, що вже створені або плануються на Саадіяті. Увагу привертає і острів Яс, що розташований поруч із Саадіятом. У 2009 році в Абу-Дабі пройшов чемпіонат з автоперегонів “Формула 1” на трасі Яс Марина (фото 26). Поруч із трасою міститься “Світ Феррарі”, найбільший тематичний парк, розташований у будівлі. Нагадає форму восьминога і розфарбований у традиційний червоний

колір автомобільної компанії Феррарі. Прекрасно проглядається на google maps. Відкриття автоперегонів “Формули 1” і парку розваг дозволило острову Яс перемогти у 2009 р. в номінації “Провідний туристичний об’єкт” “World travel awards” [3].

Крім того, про фінансову стабільність говорить і курс національної валюти “дірхам” до долара. За цілий рік я не побачила змін курсу навіть у сотих, він дорівнював за 1 долар США — 3,68 дірхама.

Шейх **Заїд** посідав пост Президента ОАЕ упродовж майже 38 років. 2 грудня 2001 року він був переобраний Президентом ОАЕ на сьомий п’ятирічний термін.

Шейх Заїд є ініціатором створення Великої мечеті в Абу-Дабі (інша її назва — Біла мечеть), єдиної в еміраті, відкритої для відвідин немусульманами [5]. На території мечеті проводяться екскурсії, мета яких розповісти немусульманам про ісламські канони віри. Мечеть вдень і при світі ламп у вечірній час — два різних світи (фото 27—28). На жаль, першою подією, яка була проведена на її території після відкриття, стала похоронна церемонія **шейха Заїда** в 2004 році [10]. Вхід до мечеті та на екскурсії є вільним, але працює дрес-код. Жінкам та чоловікам, якщо їхній одяг не відповідає вимогам, нададуть на тимчасове користування спеціальне чорне вбрання для жінок, абаю, та біле для чоловіків, кандуру. Заходити до головного залу для молитви у взутті заборонено, але пройтися по такому килиму — неймовірно задоволення. Взагалі, до будь-якої мечеті заходити у взутті заборонено. Для цього перед входом розстелено килим, перед яким мусульмани залишають взуття і далі вже можуть зайти до мечеті. Також біля кожної мечеті розташовані вмивальники не тільки для рук, а й для ніг. Заходити брудним до мечеті — харам (“гріх” з арабської).

Часто мені траплялось порівняння світу ОАЕ зі світом казок “Тисячі та однієї ночі”, тож Біла мечеть Абу-Дабі дійсно справляє таке враження. Величність будівлі з куполами та мінаретами, білий мармур, а також величезна площа справляють неймовірно казкове враження. А якщо перебувати на її території під час молитви...

Фото 25. Траса “Яс Марина” в очікуванні вечора, коли почнеться старт Гран-Прі Абу-Дабі з автоперегонів класу “Формула 1”. Щовівторка кожен охочий може відвідати трасу, щоб проїхатись байком, проїбгті або пройтися пішки під музику, що лунає з динаміків. Фото автора

Фото 27. Велика мечеть імені шейха Заїда або Біла мечеть.

По чотирьох кутах мечеті знаходяться чотири мінарети, які піднімаються приблизно на 107 м. На подвір'ї можуть розміститися до 32 тисяч людей і ще до дев'яти тисяч можуть перебувати у молельних залах. Куполи (загалом їх 82) прикрашені білим мармуром, їхнє внутрішнє художнє оформлення виконано також із мармуру, а внутрішній двір викладений кольоровим мармуром

Фото 28. Килим у Білій мечеті.

Є найбільшим у світі. Був виготовлений у священному місті Мешмед, що в Ірані. Площа килима становить 5627 кв. м, вага — 47 тонн. Над його виготовленням майже два роки працювали близько 1200 ткачів. У структурі килима — 2 268 000 вузлів

ОАЕ належить до сунітського тлумачення Ісламського релігійного напрямку. Компактні мечеті розташовані по всьому місту таким чином, що, де б не перебувала людина, в поле зору обов'язково потрапить хоча б одна мечеть (фото 29). Через встановлені на мінаретах рупори в години молитви все місто огортається молитовним співом. Заклик до молитви, намаз, здійснюваний імамом, звучить п'ять разів на добу. Фаджр — досвітня молитва, починається з появою тонкої смужки Сонця над горизонтом; Зухр — полуднева молитва, відбувається від моменту, як Сонце відхиляється від зеніту, до моменту, коли тінь від предмета стає рівною самому предмету; Аср — починається після полудневої молитви, коли довжина тіні об'єкта вдвічі перевищує висоту об'єкта; Магриб — виконується після закінчення надвечірньої молитви Аср, тобто коли сонце повністю опуститься нижче від горизонту; Иша — нічна молитва, починається відразу ж після закінчення часу намазу Магриб. Молитви є обов'язковими і становлять другий з п'яти стовпів Ісламу. А на першому місці — Рамадан — святий піст. Усім вірянам під час Рамадану у світлу пору доби забороняється їсти, пити та курити. Те ж саме заборонено для всіх інших, хто мешкає в ОАЕ, але заборонено це робити на вулиці. Із заходом Сонця їм дозволено все, хоч до світанку. Всі супермаркети працюють, їжу купити можна. А от ресторани, що в молах, і які не мають своєї "закритої" території, змушені чекати до вечора. Якщо зали ресторанів у будівлях, тоді заклеюють вікна.

Повертаючись до архітектури мечетей, не можна не відзначити одну з найстаріших мечетей на території ОАЕ, в еміраті Фуджейра, — мечеть Аль Бейден (фото 30). Ймовірна дата побудови — 1446 рік.

Фото 29. Класичні маленькі міські мечеті мають один мінарет і виконані в блідожовтому кольорі. Якщо мечеть велика, то вона має або два, або чотири мінарети, відкриту площу та зали для молитов

По-справжньому переваги прав жінки у свободі, ніж чоловіка, можна відчутти і побачити, відвідавши ОАЕ не як турист. Як приклад, — спеціально відведені частини місць в транспорті, куди чоловік не може зайти, пляжі, деякі ресторани тощо. В Дубаї на автостанції мені треба було купити квиток на автобус. Підійшовши до каси, я вже збиралася стати в чергу, коли до мене підійшов охоронець і запросив до окремої черги (вони їх розділяють стрічками). Віконце було єдине, але тільки-но я підійшла, як черга з чоловіків відступила від віконця. В залах очікування виділені окремі зони для жінок.

У великих супермаркетах, до речі, можна знайти сметану та домашній сир від українського виробника. Попри те, що свинина заборонена Кораном, її можна купити в магазинах. Зазвичай, це невеличке приміщення з пофарбованими дверцятами і написом “не для мусульман”. Алкогольні напої продають у спеціальних магазинах із охороною ззовні, що схожі на підпільні казино. Араби також відвідують ці заклади.

Література

1. Bibby G. Looking for Dilmun. — New York, 2009.
2. Mohammed Al-Fahim. From Rags to Riches — A Story of Abu Dhabi. — Dubai, 2005.
3. Thomas G. The Rough Guide to Oman. — London, 2011.
4. World travel awards. [Ел. ресурс]. — <http://www.worldtravelawards.com/news-537>
5. Архівні матеріали. [Ел. ресурс]. — <http://www.uae-embassy.ae>
6. Велика мечеть ім. шейха Заїда. [Ел. ресурс]. — <http://www.szgmc.ae>

Фото 30. Найдавніша мечеть у місті Дібба. Має квадратну форму, площа — 53 кв. м. Була побудована з матеріалів, наявних в області, в першу чергу, каміння різних розмірів і глиняної цегли, покритих у багатьох шарах білого кольору штукатурки. Дах підтримуються тільки одним стовпом, розташованим у центрі. Вхід у мечеть — через двостулкові дерев'яні двері

Неординарність шейха *Заїда* як лідера, з погляду, наприклад, політичного устрою в Україні, полягає в тому, що за час свого правління він зумів не тільки показати, але й довести людям, що робота та піклування уряду зосереджено, перш за все, на населенні. Шейх *Заїд* під час свого правління заснував фінансовий фонд для інвестиційних потреб Абу-Дабі. Основний капітал було закладено від продажу нафти. Відомо, що раз на місяць корінний араб ОАЕ може записатись на прийом до шейха *Каліфу* (син шейха *Заїда* і президент ОАЕ нині) щодо особистих питань. Еміратці називають шейха *Заїда* батьком. На вулицях можна зустріти багато біг-бордів із його портретами.

Святкування Незалежності ОАЕ проходить своєрідно (окрім концертів, парадів, феєрверків): місцеві араби прикрашають свої машини портретами *Заїда* або прапором, або візерунками з національних кольорів. Машини повністю вкриті фотографіями будь-якого типу та стилю, але тільки на тему шейха *Заїда*. Приблизно від п'ятої години вечора всі виїзди з Корнішу перекривають, — рух стає можливим тільки по колу. От так машини й починають кружляти, утворюючи справжні затори. Мешканці вишиковуються над бордюрами і починають розбризкувати гуму з балончиків. Свято триває понад чотири години...

Вочевидь, за 45 років свого існування ОАЕ стали найбільш розвинутою країною арабського, і не тільки, світу щодо поглядів на життєві норми та соціальні впровадження. ■

(Продовження — в наступному випуску)

7. Історія першої нафти. [Ел. ресурс]. — <http://www.adma-opco.com/>
8. Брэдлі К. Абу-Даби: путеводитель. М.: ФАИР, 2014.
9. Острів Саадіят. [Ел. ресурс]. — <http://www.saadiyat.ae>
10. Філіал Музею Лувр в Абу-Дабі. [Ел. ресурс]. — <http://www.thenational.ae>
11. Шейх Заїд бін Султан Аль Нахайян. [Ел. ресурс]. — <http://www.ourfatherzayed.ae>